

УДК 374

Бешкемпирова В.К., Курманкулов Ш.Ж.

Талас мамлекеттик университети

ОКУУЧУЛАРДЫН ӨЗ АЛДЫНЧА ОКУУ МАТЕРИАЛЫН ӨЗДӨШТҮРҮҮ ЖАГДАЙЫ

«Коомдук өнүгүү адамдардын эмнеге ээ болгонуна эмес, адамдардын кандай жана ким болуп калыптангандыгынан жана ошол ээ болгонунун негизинде эмнени жасай алгандыгынан билинет» - деген Э. Фромм [1]. Адамдардын эмнеге ээ болуусу ошол адамдар жашаган мамлекеттин билим берүү системасынын иш-аракетине байланыштуу экендиги белгилүү, ал эми ээ болгонун колдоно билүүсү инсандын билим алуудан кийинки өз алдынча иштөөгө болгон көндүмүнө жараша болот. Заманбап жогорку билимге ээ болгон инсан адис катары өзүнүн чыгармачыл потенциалын ишке сарптоо менен, креативдүүлүктүн негизинде өз алдынча дагы билимдерди өздөштүрүүгө жетишүүсү зарыл экендиги айтылууда [2]. Жогорку билим алып жаткан студент өз алдынча иштөө көндүмүн мектептен баштап көндүрүү максатка ылайыктуу. Анткени профессор И.Бекбоев баланын ички себептердин негизинде пайда болуучу окууга болгон ынтызарлыгы улам чоңойгон сайын өтүп кетүү коркунучу бар экендигин белгилеген [3]. Окууга болгон ынтызарлыкты өткөрүп жибербөө үчүн окуучуларды кенже класстан баштап эле өз алдынча иштөөгө көнүктүрө берүү натыйжа бериши мүмкүн. Кенже класстын окуучуларынын чыгармачыл-интеллектуалдык потенциалынын өнүгүүсү окуучулардын өзүнүн иш-аракетин рефлексиялоосуна, башкача айтканда, өз алдынча иштерди жасоого болгон аракетине жараша болушу аныкталган [4]. Окуучулардын өз алдынча иштөө проблемасы жакында Билим берүү жана илим министрлигинде, компетенттүүлүк моделине негизделип иштелип чыккан Алкактык улуттук стандартта эске алынган. Стандарттагы **өз ишин уюштуруу жана маселелерди чече билүүчүлүк** милдеттерин ишке ашыруу көп эмгекти, чыгармачылыкты талап кылуучу үзгүлтүксүз процесс экендиги белгилүү. Ошондуктан бүгүнкү күндө окуучулардын өз алдынча окууну өздөштүрүүгө багытталган иштердин жүрүшү мектептерде кандай деңгээлде экенин билүү максатында мектеп мугалимдеринин арасында изилдөө жүргүздүк. Сурамжылоого Талас, Бакай-Ата, Кара-Буура райондорунун жана Талас шаарынын табигый-математикалык предметтерден сабак берген 102 мугалимдери катышты. Андан тышкары, башталгыч билим берүү (БББ) боюнча сабак берген 13 жана филология боюнча сабак берген 12 мугалим салыштыруу үчүн камтылды. Сурамжылоого катышкан мугалимдердин жалпы саны 127 болду. Өз жаш курагын эмгек стажы аркылуу чагылдырган көрүнүшү №1 таблицада берилди. “Жаш мугалимдик” статус алган мектеп мугалимдери 4, 7 пайызды түздү. Эң көп 35, 4 пайызды союз убагында мектепте иштеп калгандар түзөт экен. Алар эмгек стажы 23 жылдан көп болгондор, же пенсионерлер, же пенсиялык жаш куракка жакындап калгандар.

1 - Таблица Мугалимдердин эмгек стажы боюнча бөлүнүүсү

Эмгек стажы	1-3 жыл	4-8 жыл	9-15 жыл	16-22 жыл	23 төн көп
-------------	---------	---------	----------	-----------	------------

**НАРОДНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ. ПЕДАГОГИКА.
МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ**

Мугалим саны	6	24	33	19	45
Процент:	4,7	18,9	26,0	15,0	35,4

Мектептеги окуучулардын өз алдынча сабакты өздөштүрүүгө болгон жагдайы менен таанышуу үчүн мектеп мугалимдеринин арасында төмөнкүдөй 3 суроо менен анкеталык сурамжылоо жүргүзүлдү:

1. Сиз сабак берген предметти өздөштүрүүгө болгон окуучулардын кызыгуусу кандай?

2. Окуучулардын Сиз сабак берген предмет боюнча өз алдынча өздөштүрүүгө мүмкүнчүлүгү барбы?

3. Окуучулардын Сиз сабак берген предметти өз алдынча өздөштүрүүсүнө байланыштуу кандай метод, ыкмалар менен тааныштыгыңыз бар?

1-суроого биология, физика, география, математика, химия, информатика мугалимдеринин ой пикири чогултулду. Салыштырып көрүү максатында башталгыч билим берүү класстарында сабак берген жана филология багытындагы мугалимдердин ой пикирлери камтылды. Алынган маалыматтар 2 - таблицага түшүрүлдү.

2 - Таблица

№	Сурамжылоого төмөнкү предметтик мугалимдер катышты	Жалпы саны	Жакшы, %	Орто, %	Жаман, %
1	Биология	12	5 -41,7 %	3-25 %	4- 33,3 %
2	Физика	22	6 -27,3 %	8-36,4 %	8- 36,4 %
3	География	12	7-58,3 %	3-25 %	2-16,7 %
4	Математика	37	8-21,6 %	15-40,5 %	14-37,8 %
5	Химия	12	2-16,7 %	5-41,6 %	5-41,7 %
6	Информатика	7	4 -57,1%	2-28,6%	1-14,3%
	Табигый-математикалык боюнча жалпысы:	102	32, 100%	36, 35,3 %	34, 33,3 %
7	Филология	12	8-66,6-%	2-16,7 %	2-16,7 %
8	Башталгыч билим берген мугалим	13	9-69,2 %	3-23,1 %	1-7,7 %
	Филология жана БББ:	25,-100 %	17-68,0 %	5-20 %	3-12 %
	Жалпысы:	127	49	41	37

Табигый-математикалык багыттагы предметтерден окуучулардын сабакка болгон кызыгуусу жакшы болгон предметтер: география (58,3%) жана информатика (57,1%) болду. Информатика сабагынын кызыктуу болуп бараткандыгы персоналдык компьютерлердин мектептин аймагында таралып сиңип бара жатышы менен жана заманбап окутуунун куралы катарында окуучу балдардын кызыгуусун туудуруп жатышы мыйзам ченемдүү көрүнүш катары карасак болот. Чын-чынына келгенде, мектептерде компьютерди колдонуу, негизинен, информатика сабагында гана жакшы жүрүүдө. Табигый-математикалык предметтерге болгон окуучулардын кызыгуусунун төмөндөп бараткандыгын моюнга алууга болот. Мисалы: физика (27,3%), математика (21,6 %) жана химия (16,7%).

Балдардын бул предметтерге болгон кызыгуусунун төмөндөп калгандыгы мектептердеги физика жана химия предметтерин жеткиликтүү өтүү үчүн көрсөтмө лабораториялык куралдардын жетишсиздиги, физика жана химия кабинеттеринин функциялары толук ишке ашпай, алардын жабылып турушу өз таасирин бериши мүмкүн.

Ал эми окуучулардын сабакка кызыкпагандыгы боюнча сурамжылоонун жыйынтыгын карасак, “жаман” деген тилкедеги маалыматка көз салалы. Биринчи орунда химия (41, 7%), 2-орунда математика (37,8%), 3-орунда физика (36,4%) жана 4-орунда биология (33,3%) турат.

Табигый-математикалык предметтер боюнча жалпы жыйынтыгын карасак, анда кызыгуучу “жакшы”, “орто” жана “жаман” деген номинация боюнча бирдей катышта экендигин көрүүгө болот (31-35%). Ушул эле таблицадагы гуманитардык багыттагы предметтерге болгон кызыгууга көз чаптыралы. Мында сүрөттөлүш таптакыр башкача болууда. Филология багытындагы предметтерге болгон кызыгуусу 66,6 пайызды, ал эми орто кызыккан жана кызыкпаган окуучулар болгону 33,4% түзүүдө. Ал эми башталгыч билим берүүдө сабакка болгон окуучулардын кызыгуусу андан дагы жакшы болууда 69,2 % болууда. Башталгыч класстардын сабакка жакшы кызыгуусу мыйзам ченемдүү көрүнүш, анткени алар ал куракта бардык нерсеге кызыгып, билимди ылгабай алып турган экендиги кеңири айтылып жүрөт.

Окуучулардын өз ишин өзү чечүү, өз алдынча ар кандай предметтерди өздөштүрүү маселесине тиешелүү болгон **2-суроого** мугалимдердин 22,0 (28 мугалим) пайызы гана ар кандай төмөнкү көрсөтүлгөн жол менен окуучулардын өз алдынча сабак өздөштүрүүсүнө таасир этсе болорун айтышкан (таблица 3), ал эми 29,1 пайызы окуучулар өз алдынча предметти өз алдынча өздөштүрүүсүнө далилсиз куру ишеним менен эле айтышкан. Калган 48,8 % окуучулардын өз алдынча сабак өздөштүрүүгө мүмкүнчүлүгү жок экендигин айтышкан.

3 - Таблица

2-суроого 28 мугалимдин жообунун жыйынтыгы

№	Сабакка кызыктыруу жолдору	мугалимдер саны	пайызы
1	Интернетти колдонуу аркылуу кызыктырса болот	3	10,7
2	Мугалимдин жекече иштөө менен колдоо көрсөтүүсү аркылуу	5	17,8
3	Мугалимдин кошумча сабак өтүүсү менен	3	10,7
4	Жакшы окуган аз сандагы окуучуларды кызыктыруу менен гана алар материалды өз алдынча өздөштүрө алышы мүмкүн	14	50,0
5	Кызыктуу кошумча китептер менен камсыз кылуу аркылуу	1	3,6
6	Турмушта ага керек болушун түшүндүрүү аркылуу анын каалоосун пайда кылуу менен	2	7,2
7	Жалпысы:	28	100

Сурамжылоого жооп берген 28 мугалимдин 50 пайызы өз алдынча сабак өздөштүргөнгө ар бир класстан аз сандагы окуучулардын гана мүмкүнчүлүгү бар

деп эсептешет. Бүгүнкү заманбап маалымат булагы болгон интернетти колдонуу менен окуучулардын өз алдынча билим алуу мүмкүнчүлүгү бар деп эсептегендер 10,7 пайыз болду. Ооба, бул бүгүнкү күнкү проблемалуу маселелердин бири, бул боюнча Билим берүү жана илим министрлигинде “100 инновациялык мектеп” деген пилоттук программа менен иш алынып барууда. Чындыгында, интернет аркылуу окуучуларды билим алууга үйрөтүү эртеңки келечектин кечиктирилгис милдети болуу керек. Өздөрү интернетти колдонуп көрбөгөн мугалимдер, бул маселе боюнча ою бар мугалим бүгүн саналуу экени белгилүү.

Мындан башка инсанга багытталган мамиле жасоо менен, кошумча кызыктуу окуу китептери, куралдары менен камсыз кылуу аркылуу жана класстан тышкары иштерди күчөтүү менен окуучулардын өз алдынча билим алуусуна мүмкүн деген мугалимдер 17,8 % дан көбүрөөк болушту. Окуучунун өздүк рефлексиясын ойготуп, алган билимин турмушта ага керек болушун түшүндүрүү менен анын билим алууга болгон каалоосун пайда кылып, иш жүргүзсө болот деп ойлогон мугалимдер 7,1 пайызды түздү.

Мугалимдердин окуучулардын өз алдынча билим алуусуна үйрөтүүгө даярдыгы кандай экенин аныктоону максат кылган **3-суроо боюнча** жыйынтык №4 таблицада берилди. Ар кандай метод, ыкмалар менен тааныштыгы бар экенин конкреттүү айта албастан, “инновациялык жана интерактивдүү ыкмалар” деп жалпы фраза менен жооп жазган мугалимдердин 35,4 пайызын түздү. Демек, алар конкреттүү кайсы ыкмаларды колдонушканы ачык болбой калды. Сурамжылоого катышкандардан, чынында эле окуучулардын өз алдынча билим алуусун шарттай алуучу метод, ыкмалар менен тааныштыгы жок экенин моюнга алып билдиришкендер 31,5% пайызды түздү. Ал эми сурамжылоого катышкан калган 42 мугалим, б.а., 33,0% пайызы төмөндөгү көрсөтүлгөн ыкмалар менен тааныштыгы бар экендигин белгилешкен (таблица 4).

4 - Таблица

№	Мугалимдердин тааныштыгы бар инновациялык ыкмалардын аталышы	Колдонуу жыштыгы	%
1	Инновациялык, интерактивдүү ыкмалар	45	35,4
2	Топто, жупта жана жеке иштөө менен	16	12,8
3	Тесттерди колдонуу менен	15	12
4	Практикалык иштер аткарууда	12	9,6
5	Өз алдынча (иштөө) маселе чыгаруу менен	6	4,8
6	Класстер	5	4,0
7	Инсерт	4	3,2
8	Шаталов методун колдонуу менен	4	3,2
9	Үйгө көнүгүү берүү менен	4	3,2
10	Синквейн	3	2,4
11	Венндин диаграммасын колдонуп	2	1,6
12	Формативдик баалоо аркылуу	2	1,6
13	Чыгарманы өзүнчө окутуу, реферат жазуу менен	3	2,4
14	Кошумча сабак өтүү менен	2	1,6
15	Тажрыйба жасоо менен	2	1,6
16	Проблемалуу метод колдонуу менен	2	1,6

**НАРОДНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ. ПЕДАГОГИКА.
МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ**

17	Билем, Билгим келет, Билдим ыкмасын, Концептуалдык карта	2	1,6
18	Индуктивдик жана дедуктивдик метод колдонуп	2	1,6
19	Эч кандай ыкмалар менен тааныштыгы жок	40	31,5
20	Бардыгы:	127	100

Бул таблицадагы көрсөтүлгөн маалыматтар метод, ыкма менен тааныштыгы бар экендигин гана билдирет. Советтик доордон бери иштеп келе жатышкан мугалимдер Шаталовдун методунун артыкчылыгы бар экенин унутушкан эмес. Бирок бүгүнкү Шаталовдун методун колдонгон айыл жериндеги мугалимдерди табуу кыйынчылыкка турат болуу керек.

Көп жыштыкта кайталанып белгиленген ыкмаларга: топто, жупта жана жеке иштөөгө берилген ар кандай чакан тапшырмаларды аткаруу - 16 мугалим, суроо-жооп жана ар кандай тесттик тапшырманы аткаруу менен байланышкан ыкма - 15 мугалим, кластер методу - 5 мугалим, инсерт методу - 4 мугалим, синквейн методу – 3 мугалим. Калган мугалимдер ар кандай көрсөтүлгөн методдорду сейрек түрүндө тааныштыгы бар деп белгилеп беришкен. Бул айтылгандардан окуучулардын окуу предметин өз алдынча өздөштүрүүгө карата мугалимдердин иш-аракеттеринде окуучулардын предметти өз алдынча өздөштүрүү маселесине керектүү ыкмаларды жетиштүү колдонуу жеткиликтүү эмес экендиги билинүүдө.

Окуучулардын өз алдынча иштөөсүнө тапшырма берип эссе, реферат жаздыруу, турмушка, практикага байланыштуу прибор, макет жасоо ж.б. багыттагы өз алдынча иштерди берүү, кошумча китептерди колдонуп өздөрүн иштетүү менен ишке ашырып жаткан 12 мугалим, б.а., жалпы сурамжылоого катышкандардын 9,4% пайызын түзгөн.

Корутунду.

Табигый-математикалык предметтерге окуучулардын кызыгуусунун төмөндөп бараткандыгын моюнга алууга болот. Мисалы; физикага кызыкпаган окуучулар 36,4%, биологияга кызыкпаган окуучулар 33,3%, математикага кызыкпаган окуучулар 37,8%, химияга кызыкпаган окуучулар 41, 7% түзүштү.

Сурамжылоого катышкан мугалимдердин 77,0% жакыны окуучулардын өз алдынча билим алуусуна ишеними жок экени билинди.

Окуучулардын окуу предметин өз алдынча өздөштүрүүгө карата мугалимдердин иш-аракеттеринде окуучулардын предметти өз алдынча өздөштүрүү маселесине керектүү ыкмаларды колдонуу жеткиликтүү эмес экендиги билинди.

Адабияттар:

1. Фромм Э. Душа человека. –М.: Республика, 1992. -430 с.
2. Захаров Ю.А. Основные пути повышения качества высшего образования. – М.: ГУ ВШЭ, 2006. -100 с.
3. Бекбоев И. Окуучунун, инсандын бүгүнкү талаптарына ылайык өстүрүп өнүктүрүүнүн ишенимдүү ыкмалары. // Эл агартуу, № 9-10, 2013. -33-41 бб.
4. Бондарева Т.О. Готовность будущего учителя к развитию интеллектуально-творческого потенциала младшего школьника. // Вестник Евразийского национального университета им. Л. Гумилева, № 3, 2015.- Астана. - 109-113 бб.

